

АЛИМАРДОН ХУШВАҚТОВ

**СОҒЛОМ АЁЛ МИЛЛАТ
ФАХРИДИР**

Тошкент
2016

**УЎК 323(575.1)
КБК 60.56
Х-96**

Ҳар жиҳатдан соғлом ва етук оналар фарзанд, оила, жамият баркамол бўлиши учун замин яратадилар.

Ушбу рисола ҳам ҳамиша долзарб бўлган соғлом она ва бола мавзуини ёритишга бағишлиланган. Китобда оналарнинг маънавий тарбиясини юксалтириши ва бунинг муҳим аҳамиятига алоҳида эътибор қаратилган.

Китоб “Соғлом она ва бола йили” дастури доирасида нашрга тайёрланди.

Хушвақтов, Алимардон

*Соғлом аёл миллат фахридир [Матн] / А. Хушвақтов ;
масъул муҳаррир Ж. Шодиев. - Тошкент : “MOVAROUNNAHR”,
2016. - 80 б.*

**Масъул муҳаррир:
Жамишид Шодиев**

*Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги
Дин ишлари бўйича қўмитанинг 2016 йил 29 апрелдаги
2451-сонли хуносаси асосида нашрга тайёрланди.*

ISBN 978-9943-12-378-6

© Алимардон Хушвақтов.
© «Movarounnahr», 2016.

“Аёлларимизнинг турмуш шароитини енгил қилиш борасида биз учун майда нарсанинг ўзи йўқ ва бўлмайди ҳам. Аёлнинг кайфияти яхши бўлса, аёл ҳаётдан рози бўлса, оила ҳаётдан рози бўлади. Агар оила рози бўлса, маҳалла, бутун эл-юрт рози бўлади”.

Ислом Каримов

КИРИШ

Халқимизнинг: «Аёл бир қўли билан бешикни, иккинчи қўли билан дунёни тебратади», деб айтиши бежиз эмас. Жаҳонга машҳур аждодларимиз тарихидан маълумки, Имом Бухорий, Муҳаммад Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Мансур Мотуридийдек алломалар, Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Мирзо Улугбек сингари арбоблар, Абдухолиқ Фиждувоний, Баҳоуддин Нақшбанд, Бобораҳим Машраб янглиғ авлиёлар, Алишер Навоий, Заҳириддин Бобур каби улуғ шахсларнинг шундай даражаларга етишларида оналарининг ҳиссалари ўзига хос бўлган.

Аёлга нозик хилқат деб қаралса-да, унинг вазифалари бисёр, масъулиятлари катта. У юрт, Ватан тараққиётига ҳисса қўшадиган зурриётларни дунёга келтириб, келажак эгаларини тарбиялаши лозим. Аёлнинг оиласидаги энг асосий вазифаси фарзандларга ҳар томонлама гўзал тарбия беришидир. Онанинг гўзал хулқли, одобли бўлиши

келажакда фарзандларининг ҳам чиройли тарбия топишларида муҳим омил бўлиб хизмат қиласди.

Халқимиз истиқлолга эришган кунларидан бошлаб, юртимиизда аёлларга алоҳида ҳурмат кўрсатила бошланди. 1999 йилнинг «Аёллар йили», 2000 йилнинг «Соғлом авлод йили», 2001 йилнинг «Оналар ва болалар йили, 2014 йилнинг эса «Соғлом бола йили» ва жорий йилимизнинг “Соғлом она ва бола йили” деб номланиши юртимиизда аёлларга бўлган алоҳида эҳтиромнинг, эътиборнинг тасдиғидир.

Жамиятнинг маънавий-маданий даражаси, ахлоқий камолоти кўп жиҳатдан аёлга бўлган муносабатига қараб белгиланади. Халқимиз азалдан аёлларга чиройли муомалада бўлиб, эҳтиром кўрсатиб келган. Мамлакатимиизда хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, соғлом ва баркамол авлодни тарбиялаш масалаларига устувор аҳамият бериляпти. Юртимиизда мустақиллик йилларида оила ва аёл-қизлар ҳақ-хуқуқини таъминлаш, уларнинг жамиятдаги мавқеларини юксалтириш борасида улкан ижобий ишлар амалга оширилди.

СОҒЛОМ ОНА МИЛЛАТ КЕЛАЖАГИ ПОЙДЕВОРИДИР

2016 йил “Соғлом она ва бола йили” Давлат дастури тасдиқланди. Мазкур дастурда оилани, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш тизимини такомиллаштириш, жамиятда оналарга алоҳида ҳурмат-эҳтиром муҳитини мустаҳкамлаш, барқамол авлодни тарбиялаш, оилани мустаҳкамлашда давлат ҳокимияти органлари ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтиришга қаратилган кенг қўламли чора-тадбирлар кўзда тутилган.

Оила, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш, хотин-қизлар манфаатларини таъминлаш, кучли, барқарор ва фаровон давлат негизи сифатида оила институтини мустаҳкамлашга йўналтирилган қонунчилик ва меъёрий-ҳуқуқий базани янада такомиллаштириш Давлат дастурида белгиланган муҳим йўналишлардан биридир.

Келажагимиз эгалари бўлган фарзандларимиз соғлом, ҳар томонлама етук, кучли бўлишлари лозим. Соғлом фарзанд эса соғлом онадан дунёга келади. Мамлакатимизда бу борада мустақиллигимизнинг дастлабки йилларидан бошлаб улкан ишлар амалга оширилди.

Мамлакатимизда оналик ва болаликни муҳофаза қилиш давлат ижтимоий сиёсатининг стратегик йўналишларидан бири этиб белгиланди. Ўтган йиллар давомида оиласда тиббий маданиятни юксалтириш, аҳолининг турмуш фаровонлигини

юксалтириш ҳамда узоқ умр кўриш даражасини ошириш мақсадида соғлом авлод туғилиши ва унинг тарбияси учун қулай шарт-шароитлар яратишга доир чора-тадбирлар ишлаб чиқилиб, изчил ишлар амалга оширилди. “Соғлом она ва бола йили” деб эълон қилинган жорий йилда ҳам бу борадаги ишлар давом эттириляпти.

Мухтарама аёлларимизнинг ва фарзандларимизнинг соғлом бўлиши учун Давлат дастурига мувофиқ тиббиёт муассасалари, оналар ва болалар саломатлигига масъул бўлган тиббий марказларнинг замонавий тиббий асбоб-ускуналар билан жиҳозланиши, мутахассис шифокорларнинг касбий малакаларини оширишга алоҳида эътибор берилмоқда. Ҳомиладор аёллар ва янги туғилган чақалоқларни тиббий кўриқдан ўтказиш, уларда туғма ҳамда ирсий касалликларни эрта аниқлаш ва уларни ўз вақтида даволаш бундай ҳолатларнинг олдини олиш, болалар ногиронлиги ва ўлимини камайтиришга имкон беради.

Дастурда янги турмуш қураётган ёшларнинг никоҳдан олдин тўлиқ тиббий кўриқдан ўтишини таъминлаш, шу асосда туғма ва ирсий касалликлар сонини камайтириш, поликлиникаларни замонавий ташхис қўйиш ускуналари билан жиҳозлаш, кўрсатилаётган тиббий хизматлар сифатини юксалтириш, аҳоли ўртасида мустаҳкам оила қуриш ва соғлом фарзанд туғилиши учун никоҳдан олдин тиббий кўриқдан ўтишнинг муҳимлигини тушунтириш мақсадида кенг кўламли тарғибот ишларини амалга ошириш кўзда тутилган.

Бўлажак оналар-қизларни жисмонан соғлом ва интеллектуал салоҳиятли этиб тарбиялаш, улар-

нинг академик лицей ва касб-хунар коллекциясида таълим олиши, замонавий билим ва касб-хунарга эга бўлишини таъминлашга қаратилган ишлар изчил давом эттирилмоқда. Бу уларнинг ҳаётда муносиб ўрин топиши, соғлом ва мустаҳкам оила барпо этишига хизмат қиласиди.

Бугун барча эришаётган ютуқларимизда хотин-қизларнинг муносиб ҳиссаси бор. Бу иқтисодиёт соҳасими, маънавият ё таълим-тарбия, соғлиқни сақлаш ёки илм-фан соҳаси, маданият ва спортда бўладими, бари-барида аёлларимизнинг улкан ҳиссасини доимо сезиб турамиз. Аёлга, унинг саломатлиги, иқтисодий ва ижтимоий манфаатларига давлат сиёсати даражасида эътибор берилишидан мақсад соғлом авлодни дунёга келтириш, саломатлигини таъминлаш, комил инсонни тарбиялаштиришдири. Аёлларни жисмоний тарбия ва спортга жалб этиш ҳам улар саломатлигини мустаҳкамлашнинг асосий ва ишончли омили ҳисобланади.

Зеро, биринчи Президентимиз: «Аёллар учун ижтимоий фаолият билан бола тарбиясини уйғунлаштиришга, соғлом авлодни вояга етказишга имкон берувчи барча шарт-шароитларни яратиб бериш бизнинг муқаддас бурчимиздир», деб таъкидлаганлар.

ИСЛОМДА ҚИЗ БОЛАГА ЭЪТИБОР

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) аёл зотига ўз хуқуқини қайтардилар ва аёлни жоҳилият чангалидан, унинг қоронғуликларидан, залолатидан чиқариб олдилар. Үнга ўзи муносиб бўлган ўрнини қўрсатиб бердилар. Аёлга уни саодатга эриштирадиган ҳақ-хуқуқларини ва вазифаларини (мажбуриятларини) танитдилар. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) шундай қавмга юборилдиларки, улар аёлларию қизларига буюк мусибатли, баҳтсиз ҳаётни ваъда қиласар эдилар. Бунинг акси ўлароқ, Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) қизи борларга хушхабар бериб, “Кимнинг қизи бўлса ва уни тириклайнин кўмиб ўлдирмаса, уни хор қилмаса ва уни ўғил боладан афзал кўрмаса, Аллоҳ таоло уни жаннатга киргизади”, дедилар. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) аёл кишининг хуқуқларини қайтаришда таъсирчан услубларни қўлладилар ҳамда жаҳолат ва зулм аҳлининг тубанликлари ва разилликларидан ботил йўлдан юришнинг ёмон оқибатларидан огоҳлантиридилар ва ҳақ йўлга тарғиб қилдилар.

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) аёлларнинг ҳақ-хуқуқларини аниқ равшан қилиб кўрсатиб бердилар ва мусулмонлар жамоасига уни адо қилишни мажбурият қилиб белгиладилар. Қиз боланинг хуқуқлари аввало отанинг зиммасига юклади.

Динимизда қиз боланинг ҳақ-хуқуқлари аниқ белгилангандир. Шулардан энг асосийлари қуйидагилардир:

• Үнга яхши она танлаш. Чунки қиз боланинг униб-улғайиши, таълим олиши, тарбияси кўп жиҳатдан онасига боғлиқ. Агар она солиҳа бўлса, бу билан ота қизига яхши тарбияни таъминлаган бўлади. Шунинг учун Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) солиҳа хотин танлашга ундан: “Аёлга тўрт нарса учун уйланилади: моли учун, обрўэътибори учун, чиройи учун, дини учун. Барака топгур, сен диндорини танлагин”, деганлар.

• Үнга муомала қилишда адолатли бўлиш ва ўғил болани ундан устун қўймаслик. Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Фарзандларингиз ўртасида адолатли бўлинглар, фарзандларингиз ўртасида адолатли бўлинглар, фарзандларингиз ўртасида адолатли бўлинглар”, деганлар. Яна у зот: “Ҳадяни фарзандларингизга тенг беринглар, агар мен афзал кўрадиган бўлсам, аёлларни афзал кўрган бўлардим”, деганлар.

Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) саҳобалар билан сұхбатлашиб ўтирганларида бир бола чеккада ўтирган отасининг олдига келиб ўтирди. Отаси унинг бошини силаб, уни ўнг оёғига ўтқизиб қўйди. Бироздан кейин унинг қизи келди. Отаси унинг бошини силаб, ерга ўтқизди. Шунда Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Қизингни бошқа оёғингга ўтқизмайсанми? Икковига тенг муомала қилмайсанми?” дедилар. Ҳалиги киши қизини ҳам оёғига ўтқизиб олди. Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Энди адолат қилдинг”, дедилар.

• Тарбиясини чиройли қилиш. Бу тўғрида Расулulloҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) шундай

деганлар: “Ким икки қизни балоғатта етгунларича бокиб, тарбияласа, қиёмат куни мен билан шундок ҳолда келади”, деб бармоқларини бирлаштириб күрсатдилар. У зот яна: “Кимнинг уч қизи бўлса, уларга сабрли бўлса, топганидан уларни едириб-ичирса, кийдирса, у учун дўзахдан парда бўладилар”, деганлар.

- Унга салоҳият, шайтондан паноҳ беришини сўраб Аллоҳга дуо қилиш. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтганлар: “Қайси бирингиз аёли билан қўшилмоқчи бўлганида “Бисмиллах, аллоҳумма жаннибнаш шайтона ва жаннибиш шайтона ма розақтана” (Бисмиллоҳ, ё Аллоҳ, бизни шайтондан узоқ қил ва шайтонни Сен бизга берадиган фарзанддан узоқ қил) деса, агар уларга шунда фарзанд тақдир қилинган бўлса, у фарзандга шайтон зарар бермайди”.

- Уни моддий таъминлаш. Бу унинг онасининг қорнидалигидан бошлаб, улғайиб турмушга чиққунича давом этади. Аллоҳ таоло марҳамат қиласи: “**Бой киши ўз бойлигидан нафақа берсин. Кимнинг ризқи танг қилинган (камбағал) бўлса, у ҳолда Аллоҳ унга ато этган нарсадан (ҳолига яраша) нафақа берсин!**” (Талоқ, 7).

- Қиз бола туғилганда унинг қулоғига аzon айтиш, тағник қилиш (танглайнини кўтариш), унга бир қўй сўйиб ақиқа қилиш. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Қиз болага бир қўй сўйилади”, деганлар.

- Уни эмизиш. Бу ҳам отасининг масъулияти бўлиб, отаси бу учун молидан сарф қиласи. Аллоҳ таоло марҳамат қиласи: “**Оналар болаларини**

тўла икки йил эмизадилар. (Бу муддат) эмизишни камолига етказишни истовчилар учундир. Уларни (оналарни) меъёрида озиқлантириш ва кийинтириш отанинг (эрнинг) зиммасидадир” (Бақара, 233).

- Унга динини ўргатиш. Бу ҳам муҳим ишлардан бўлиб, савоби улуғдир. Ҳозирги даврда бу масала янада долзарблашди. Ота-она фарзандига тўғри диний таълим берса, бу билан уларни турли адашган оқимлар таъсирига тушиб қолишларининг олдини олган бўлишади.

- Унга юмшоқ муомала қилиб, суйиб-эркалаш. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ўз қизларига шундай муомала қилганлар. У зот ёш болаларнинг бошларини, юзларини силар эдилар. Умму Холид бинти Холиддан ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) олдиларига отам билан сариқ кўйлакда келдим. У зот: “Яхши, яхши”, дедилар. Мен Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) кўлларидағи узукни ўйнай бошлагандим, отам урушиб бердилар. Шунда Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Кўявер”, дедилар. Сўнг: “Умринг узоқ бўлсин, умринг узоқ бўлсин, умринг узоқ бўлсин”, дедилар». Бу ҳадисда Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)нинг ёш болаларга қандай лутф билан муомала қилганлари кўринади.

Кўриб турганингиздек, Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) қиз боланинг ҳуқуқларига жуда эътиборли бўлганлар. Унга зулм қилган, унинг ҳақини билмаганларни қоралаганлар. Қиз бола туғилишидан хурсанд бўлишни, бу хурсанд-

чиликни күрсатиш учун қўй сўйишни буюрганлар. Уларни яхши парвариш қилиб, моддий таъминлашни, таълим-тарбия беришни буюрганлар.

ОНА

Ислом онанинг мақомини юксак даражага қўтарган. Аллоҳ таоло онанинг ҳақини ўз ҳақи билан бирга зикр этган. Аллоҳ таоло марҳамат қилади: “Раббингиз, Унинг Ўзигагина ибодат қилишингизни ҳамда ота-онага яхшилик қилишни амр этди. (Эй, инсон!) Агар уларнинг бири ёки ҳар иккиси ҳузурингда кексалик ёшига етсалар, уларга «уф!..» дема ва уларни жеркима! Уларга (доимо) ёқимли сўз айт!” (Исро, 23).

Унинг ҳуқуқини бошқа ҳуқуқлардан олдинга қўйган. Бундан фақат эрнинг хотинидаги ҳуқуқи мустасно. Икки “Саҳих”да Абу Хурайра (розияллоҳу анху)дан ривоят қилинади: “Бир киши Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳузурларига келиб: «Ё Расулуллоҳ, мен кўпроқ бирга бўлиб, яхшилик қилишимга ким кўпроқ ҳақли?» деди. У зот: “Онанг”, дедилар. У: “Сўнгра ким?” деб сўради. У киши: “Сўнг онанг”, дедилар. У: “Сўнгра ким?” деб сўради. У киши: “Сўнг онанг”, дедилар. У: “Сўнгра ким?” деб сўради. У киши: “Сўнг отанг”, дедилар».

Аллоҳ таоло Ўз розилигини онанинг розилигига, ғазаби онанинг ғазабида эканини билдириган, унга шукр қилишни Ўзига шукр қилиш билан тенглаштирган. Абдуллоҳ ибн Амр (розияллоҳу анху) ривоят қилган ҳадисда Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) дедилар: “Парвардигор

розилиги ота-она розилигида, Парвардигор ғазаби ота-она ғазабидадир”.

Аллоҳ таоло Одам болаларига онага яхшилик қилишни тавсия қилиб, олдинги умматлардан ҳам онага яхшилик қилиш аҳдини олган. «**Эсланг, (Биз) Истроил авлодидан: “Фақат Аллоҳгагина сигинасиз, ота-она, қариндош, етим ва мискинларга яхшилик қиласиз, одамларга шириңсүз бўлинг, намозни баркамол ўқинг, закот беринг”, – деб аҳд олган эдик»** (*Бақара, 83*).

Аллоҳ таоло онага яхшилик қилишни Ўзига энг суюкли амаллардан ва жаннатга кириш учун улуғ бир сабаб қилди. Онасига яхшилик қилган бандага жаннатда улуғ мартаба, унга оқ бўлганга эса дўзахни тайёрлаб қўйгани тўғрисида ҳадислар ворид бўлган. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтдилар: “Ота (ёки она) жаннат эшикларининг ўртасидир”. Яъни жаннат эшикларидан биридир. Жаннатнинг намоз эшиги, закот эшиги, Райён эшиги каби ота-она эшиги ҳам бўлиб, ундан ота-онасига яхшилик қилганлар киради. “Жаннат эшикларининг ўртасидир”, деганлари эса энг афзали, энг улуғи деган маънони англатади.

Бир киши Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) ҳузурларига келиб: “Мени Аллоҳга яқинлаштирадиган амалга буюринг”, деди. У зот: “Ота-онангдан биронталари ҳаётми?” дедилар. У: “Онам ҳаёт”, деди. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Унга яхшилик қилишда Аллоҳ таолога тақво қил. Шунда сен ҳаж қилган, умра қилган, жиход қилган каби бўласан”, дедилар. Бу ота-

онага яхшилик қилиш солиҳ амаллар ичида энг даражаси олий амал эканига далолат қиласи.

Амр ибн Мурра Жуҳаний (розияллоҳу анҳу) айтади: «Бир киши Набий (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) олдилариға келиб: “Ё Расулуллоҳ, мен Аллоҳдан ўзга илоҳ йўқлигига, сиз Аллоҳнинг элчиси эканингизга гувоҳлик бердим. Беш вақт нағозни ўқийман, молимнинг закотини бераман, Рамазон рўзасини тутаман”, деди. Набий (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Ким шу ҳолда ўлса, қиёмат куни пайғамбарлар, сиддиқлар ва шахидлар билан бирга бўлади”, деб иккита бармоқларини бирлаштириб кўрсатдилар. Сўнг “Агар ота-онасига оқ бўлмаса”, деб кўшиб қўйдилар». Бу ҳадис ота-онага оқ бўлиш солиҳ амалларнинг савобини ҳабата қилишига, солиҳ амалнинг қабул бўлиши ота-онага яхшилик қилишга боғлиқ эканига далолат қиласи. Бу эса мусулмон Аллоҳ таолони рози қилиш масаласидан сўнг энг муҳим масала ота-онани рози қилиш деб билиши лозимлигини билдиради.

Ойша (розияллоҳу анҳо) Набий (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)дан ривоят қиласи: «Жаннатга кирганимда бир қироатни эшийтдим ва “Бу ким?” деб сўрадим. “Ҳориса ибн Нўъмон”, деб жавоб беришди. Ота-онага яхшилик қилиш шундай бўлади, ота-онага яхшилик қилиш шундай бўлади».

Анас ибн Молик (розияллоҳу анҳу)дан ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) минбарга бир поғона чиқдилар ва “Омин”, дедилар. Яна бир поғона чиқиб, яна “Омин”,

дедилар. Учинчи поғонага ҳам чиқиб: “Омин”, дедилар. Сўнг ўтирдилар. У зотнинг саҳобалари: “Нимага омин дедингиз?” деб сўрашди. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтдилар: “Жаброил (алайҳиссалом) олдимга келиб: “Сиз ҳузурида зикр этилганингизда сизга салавот айтмаган киши хор бўлсин”, деди. Мен “Омин”, дедим. Сўнг “Ота-онаси тириклик ҳолида улар билан бўлиб, сўнг жаннатга кирмаган киши хор бўлсин”, деди. Мен “Омин”, дедим. Кейин у: “Рамазонга етиб, гуноҳлари мағфират қилинмаган киши хор бўлсин”, деди. Мен “Омин”, дедим».

Молик ибн Амр Шуқайрийдан ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)нинг бундай деганларини эшитдим: “Ким ота-онасига тириклигида бўлиб, сўнг гуноҳлари кечирилмаса, Аллоҳ уни йўз раҳматидан узоқ қилибди, йироқ қилибди”». Ҳадис ота-онасига ёки улардан бирига Аллоҳ буюрганидек яхшилик қилган кишининг савоби нақадар улуғлигига, унинг гуноҳлари кечирилишига далолат қиласи. Аксинча, ота-онага яхшилик қилмаган фарзанд бу фазилатдан маҳрум бўлади. Жаннатга киришнинг осон йўли бўлган ота-онага яхшилик қилиш йўлини қўлдан чиқарган бўлади.

Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтадилар: “Уч киши жаннатга кирмайди ва қиёмат куни Аллоҳ таоло уларга назар солмайди: ота-онасига оқ бўлган киши, эркакларга ўхшашга ҳаракат қилган аёл ва даюс”.

Ҳатто онага оқ бўлиш Аллоҳга ширк келтириш билан тенглаштирилган. **“Аллоҳга ибодат қи-**

лингиз ва Үнга ҳеч нарсаны шерик қилмангиз! Ота-оналарга эса яхшилик қилингиз!” (*Нисо*, 36), «Айтинг: “Келингиз, Раббингиз сизларга ҳаром қилган нарсаларни ўқиб берай: Үнга бирор нарсаны шерик қилмангиз, ота-онага яхшилик қилингиз, болаларингизни қашшоқликдан (қўрқиб) ўлдирмангиз – Биз сизларни ҳам, уларни ҳам ризқлантиurmиз – фахш ишларнинг ошкорасига ҳам, пинҳонасига ҳам яқинлашмангиз, Аллоҳ тақиқлаган жонни ноҳақ қатл қилмангиз!”» (*Анъом*, 151). Абу Бакр (розияллоҳу анху) ривоят қилган ҳадисда Расуллороҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) айтдилар: “Сизларга катта гуноҳларнинг энг каттасини айтами?” деб уч марта сўрадилар. Саҳобалар: “Ха, айтинг”, дейишди. У зот: “Аллоҳга ширк келтириш ва ота-онага оқ бўлиш”, дедилар.

Аллоҳ таолонинг бандаларига фазлу марҳаматларидан бири шуки, У онага яхшилик қилишни банданинг умри узок, ризқи кенг бўлишига сабаб қилган. Расуллороҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) инсонлар ҳаётидаги энг асосий истаклари бўлган узоқ умр ва кенг ризқни онага яхшилик қилишга боғлаб: “Ким умри узайтирилиши ва ризқи зиёда бўлишини истаса, ота-онасига яхшилик қилсин ва қариндошлиқ алоқасини боғласин”, дедилар. У зот ҳатто она учун меҳнат қилишни жиҳодга тенглаштирган. Каъб ибн Ужра (розияллоҳу анху) дан ривоят қилинади: «Расуллороҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) олдиларидан бир киши ўтди. Саҳобалар унинг бақувватлиги, ғайратлилигини кўриб: “Ё Расуллороҳ, қанийди, бу киши Аллоҳ

йўлида бўлганида”, дейишиди. Шунда Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Агар у кекса ота-онаси учун меҳнат қилишга чиққан бўлса, у Аллоҳнинг йўлидадир”, дедилар».

Шунингдек, онага яхшилик қилишни ғам-ташвишларнинг ариши, дуолар ижобати, гуноҳлар каффорати учун сабаб қилган. Абдуллоҳ ибн Умар (розияллоҳу анҳу) Набий (соллаллоҳу алайҳи васаллам)дан ривоят қиласиди: «Сиздан олдин яшаганлардан уч киши йўлга чиқишиди. (Кун ботгач) тунаш учун бир ғорга киргандарида, тоғдан бир харсангтош думалаб тушиб, ғорнинг оғзини ёпиб қўйди. Улар ўзаро: “Сизларни бу харсангтошдан фақат эзгу амалларингизни шафоатчи этиб, Аллоҳ таолога қиласидиган дуоларингиз қутқара олади”, дейишиди. Улардан бири бундай деди: “Менинг кекса, қари ота-онам бор эди. Мен уларга жуда ғамхўрлик қиласар, кеч тушганида доимо олдин уларни овқатлантириб, сўнг болаларимга таом берар ва чорваларимга қарап эдим. Бир куни ўтин ахтариб, узоқларга кетиб қолдим. Ўйга қайтганимда икковлари ҳам ухлаб қолишган экан. Улар учун сут соғдим. Ҳамон ухлаётган эдилар. Улардан илгари болаларим ва чорваларимни озиқлантиришни маъқул кўрмадим. Уларни ўйғотишга кўзим қиймади. Болаларим кеч қолганим учун (очликдан) оёғим остида бўзлашарди. Мен эса қўлимда идишда сут билан ота-онамнинг ўйғонишларини кутардим. Шундай ҳолатда тонг отди. Ё Аллоҳ, агар шу ишни Сенинг розилигинг учун қилганимни билсанг, бизни қутқар!” Тош озгина сурилди. Бироқ улар

чиқиб кетадиган даражада эмасди...» Ҳадиснинг давомида қолган икки киши ҳам ўзларининг солиҳ амалларини васила қилиб, дуо қилишади, шунда тош сурилиб, Аллоҳ уларни қутқаради. Кўриб турганингиздек, ота-онага яхшилик ҳам Аллоҳга энг мақбул амаллардан бўлиб, дунёда ҳам, охиратда ҳам қийинчилик, ғам-ташвишларнинг аришига сабабdir.

Улуғ тобеин ҳазрат Увайс Қараний қиссаси ҳам фикримизга далилдир. У зот онасига яхшилик қилувчи бўлгани сабабли дуоси мустажоб эди. Умар ибн Хаттоб (розияллоҳу анху) Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)нинг хабарларига кўра, ҳар сафар Ямандан мусофиirlар келганида у ҳақда сўраб-суриштирап эдилар. Нихоят уни топганларида “Увайс Қараний сенми?” деб сўрадилар. У киши: “Ҳа”, деди. “Сенда мохов қасали бўлиб, ундан тузалгансан, фақат тангадек жойинг тузалмаган, тўғрими?” деди Умар (розияллоҳу анху). У: “Ҳа”, деди. Умар (розияллоҳу анху): “Онанг бор-а?” деб сўрадилар. У: “Ҳа”, деди. Умар (розияллоҳу анху) айтдилар: “Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)нинг бундай деганларини эшитганман: “Сизларга Яман ахлидан Увайс ибн Омир келади. У Мурод қабиласи Қаран уруғидан. Унинг мохов қасали бўлиб, ундан тузалган. Фақат тангадек жойи қолган. Унинг онаси бор, у онасига яхшилик қилувчиidir. Агар у қасам ичса, Аллоҳ унинг қасамини оқлайди. Агар ундан ўзинг учун истиффор сўрай олсанг, сўра”. Шунинг учун менга истиффор айт”. Увайс Қараний у кишининг ҳақига истиффор айтди. Бу ҳадис

ҳам онага яхшилик қилишнинг улуғ фазилатини кўрсатади. Яъни онасига меҳрибон бўлиб, унга яхшилик қилган киши дуоси мустажоб бўлар экан.

Ибн Умар (розияллоҳу анҳу)дан ривоят қилинади: “Бир киши Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) олдилариға келиб: “Ё Расулуллоҳ, мен катта гуноҳ қилиб қўйдим, энди тавба қила оламанми?” деб сўради. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Онанг борми?” дедилар. У: “Йўқ”, деди. “Холанг борми?” деб сўрадилар. У: “Ҳа”, деди. У зот: “Унга яхшилик қил”, дедилар” (*Байҳақий ривояти*). Бу ҳадиси шариф онага яхшилик қилиш гуноҳларга каффорат бўлишига далолат қиласи.

Онанинг фарзанддаги ҳақи шунчалар улуғки, фарзанд бу ҳақни ҳеч қачон адо этолмайди. Абу Ҳурайра (розияллоҳу анҳу) Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)дан ривоят қиласи: «Фарзанд онасининг ҳақини адо этолмайди. Фақат онасини қул ҳолда топиб, уни озод қилса, адо этган бўлади» (*Имом Муслим ривояти*). Муоз (розияллоҳу анҳу)дан “Ота-онанинг фарзанддаги ҳақи нима?” деб сўрашибди. У киши: “Агар оиланг ва молмулкингдан воз кечсанг ҳам, уларнинг ҳақини адо этолмайсан”, деб жавоб беридилар».

Онанинг мақоми ва ҳақи улуғлигига яна бир далил шуки, онага яхшилик қилишни Аллоҳ таоло пайғамбарларнинг асосий сифатларидан қилган. Аллоҳ таоло Қуръони каримда Исо (алайҳиссалом) тилидан шундай марҳамат қиласи: “**Яна мени қаерда бўлсам баракотли қилди ва модомики, ҳаёт эканман, менга намозни ва закотни** (адо

этишни) буюрди. Шунингдек, (мени) онамга меҳрибон (қилди) ва мени такаббурли, бадбаҳт қилмади” (*Марям*, 31-32).

Яхё (алайҳиссалом) тўғрисида эса, “**У ота-онасига меҳрибон бўлди, жабр қилувчи, итоатсиз бўлмади**” (*Марям*, 14), деган. Бу Яхё (алайҳиссалом)га берилган неъмат-фазл бўлса, ота-онага яхшилик қилишни Аллоҳ таоло мўминларнинг асосий сифатларидан қилган.

Аллоҳ таоло она бошқа динда бўлса ҳам, унга яхшилик қилишни фарзандларга фарз қилган. Ҳатто ўша она фарзандини Исломдан чиқишига ундаса ҳам, унга яхшилик қилишни тўхтатмайди, лекин буйруғига итоат қилмайди. Чунки Аллоҳ таоло ва Расулининг тоатини бошқа тоатдан олдин кўймайди. Қуръони каримда бу тўғрида “**Агар улар (яъни ота-онанг) сени ўзинг билмаган нарсаларни Менга шерик қилишга зўрласалар, у ҳолда уларга итоат этма! Уларга (гарчи коғир бўлсалар-да) дунёда яхши муомалада бўлгин**”, **дейилган** (*Луқмон*, 15).

Асмо бинти Абу Бакр (розияллоҳу анҳо)дан ривоят қилинади: «Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам) даврларида онам мушрик ҳолларида олдимга яхшилик истаб келди. Мен Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам)дан: “Онамга яхшилик қилаверайми?” деб сўрадим. У зот: “Ха, онангга яхшилик қил”, дедилар».

Саъд ибн Абу Ваққос (розияллоҳу анҳу) айтади: «Қуръондан бир қанча оятлар мен тўғримда тушган. Онам динимдан чиқмагунимча менга гапир-масликка, еб-ичмасликка қасам ичди. “Аллоҳ ота-

онага яхшилик қилишга буюрган, дейсан. Мен онангман, сенга шуни буюраяпман”, деди. Уч кун ўтиб, онам чанқоқ ва очлиқдан силласи қуриб ҳушидан кетди. Бошқа ўғиллари сув бериб ўзла-рига келтирди. Онам ўзларига келиб яна мени қарғай бошлади. Шунда Аллоҳ таоло ушбу “**Биз инсонни ота-онасига яхшилик қилишга буюрдик.** (Аммо) агар улар сен билмаган нарсаларни (сохта маъбудаларни) Менга шерик қилишингга зўрласалар, у ҳолда уларга итоат этмагин!” (Анкабут, 8) ва “**Уларга** (гарчи кофир бўлсалар-да) дунёда яхши муомалада бўлгин” (Луқмон, 15) оятлари нозил бўлди».

Бу ўринда Исломнинг қанчалик бағрикенг дин экани кўринади. У дини бошқа бўлса-да, онага яхшилик қилишни фарзандга фарз қилган. Ҳатто она фарзандини имонидан қайтишга буюrsa ҳам, бу иши унга яхшилик қилишдан тўсмаслиги ке-рак. Бироқ унга имонидан воз кечиш тўғрисидаги буйруғига итоат этмайди. Қўполлик қилмасдан онасининг бу буйруғини рад этади ва унга яхшилик қилишда давом этади.

Онага яхшилик қилиш – бу унга меҳрибон бў-лиш, мулойим бўлиш, доимо уни рози қилиш учун ҳаракат қилиш, унга умуман азият етказмас-ликка ҳаракат қилишдир. Ҳасан Басрийдан онага яхшилик қилиш ҳақида сўрашганида “Унга борингни беришинг, буйруқларига итоат этишинг лозим. Фақат гуноҳ ишга буюrsa, итоат қилмай-сан”, деб жавоб берган экан.

Онага яхшилик қилишнинг бир қанча дара-жалари бор:

- унга азият бермаслик;
- у муҳтож бўлган яхшиликни қилиш;
- унга меҳр кўрсатиш, мулойим бўлиш;
- унинг ҳақига дуода бўлиш;
- қалбида ҳам, тилида ҳам унинг ҳақини эътироф этиш;
- унинг розилигини топиш учун жиддий ҳаракат қилиш.

Аллоҳ таоло марҳамат қилади: «**Раббингиз, Унинг Ўзигагина ибодат қилишингизни ҳамда ота-онага яхшилик қилишни амр этди.** (Эй, инсон!) Агар уларнинг бири ёки ҳар иккиси ҳузурингда кексалик ёшига етсалар, уларга “уф!..” дема ва уларни жеркима! Уларга (доимо) ёқимли сўз айт! Уларга, меҳрибонлик билан, хорлик қанотини паст тут ва (дуода) айт: “**Эй, Раббим! Мени (улар) гўдаклик чоғимда тарбиялаганлариdek, Сен ҳам уларга раҳм қилгин!**”» (*Исрo, 23-24*).

Хусайн ибн Али (розияллоҳу анҳу) айтади: “Агар ота-онага оқ бўлишга “уф”дан ҳам кичикроқ сабаб бўлганида Аллоҳ уни ҳаром қилган бўлар эди”. “Уфф” дейиш тил билан ёки ҳаракат билан бўлиши мумкин. Ота-онага эътиrozни ифодаловчи ҳар қандай сўз, ҳаракат “уфф” дейишга киради. Ибн Аббос (розияллоҳу анҳу) айтади: “У (“уфф”) ёқтирмасликни билдирувчи сўздир”. Баъзи муфассирлар айтади: “Норозилигини билдириб қўл силкиш, ўқрайиш, пешонасини тириштириш ҳам “уфф” дейишга киради”. Мужоҳид айтади: “Улардан чиққан ноҳуш ҳиддан жирканма, балки уни кеткизиш чорасини қил. Чунки улар сен кичик-

лигингда, сендан чиққан бундан-да ёмон ҳидга чидаганлар ва уни кеткизганлар. Лекин жирканмаганлар”.

Аллоҳтаоло онага шукр қилиш, ундан миннатдор бўлишни Аллоҳ Ўзига шукр қилиш билан ёнмаён зикр қилган: «(Биз инсонга буюрдикки) “Сен Менга ва ота-онангга шукр қилгин! Қайтишлик Менинг ҳузуримгадир”» (Луқмон, 14). Аллоҳ таолога шукр қилиш қалб, тил ва аъзолар билан бўлади. Қалб билан шукр қилиш Унга қалбида имон келтиришиди. Тил билан эса шуни эътироф этади, шаҳодат калимасини ва Аллоҳга севимли сўзларни нутқ қиласди. Аъзолари билан эса тоатларни бажариб, Аллоҳга шукр қиласди.

Онага шукр қилиш ҳам шунга ўхшаш. Қалбида унинг ҳақи улуғлигини, уни адо этиш фарзлигини, бу учун имкон қадар жиддий ҳаракат қилиш кераклигини эътироф этади. Тили билан шукр қилиши онасига ширинсўз бўлиш, мулойим гапириш билан бўлади. Аъзолари билан эса, онасининг буйруқларига итоат қилиш, у қайтарган ишлардан тийилиш билан шукр қиласди. Расулуллоҳ (соллаллоҳу алайҳи ва саллам): “Аллоҳ таоло оналарингизга яхшилик қилишни буюради, Аллоҳ таоло оналарингизга яхшилик қилишни буюради, Аллоҳ таоло оналарингизга яхшилик қилишни буюради, Аллоҳ таоло оталарингизга яхшилик қилишни буюради”, деганлар (Имом Бухорий “Ал-адаб ал-муфрад”да ривоят қилган).

АЁЛЛАР ҲАҚИДА АЙТИЛГАН ҲИКМАТЛИ СҮЗЛАР

Аёлларга имкон қадар илиқ муюмалада бўлишга ҳаракат қилдим.

Амир Темур

Аёл кишига энг ҳақи кўп киши эрдир, эркак кишига энг ҳақи кўп киши онасидир.

Абу Лайс Самарқандий

Аёлни фаришталардан ҳам юксакка кўтарувчи ва бекиёс бир олмос (гавҳар) ҳолига келтирувчи нарса унинг ички теранлиги, иффат ва викоридир.

Абдулфаттоҳ Шоҳин

Ақлли аёл эрининг камчиликларига бир кўзини ёпар ва иккинчи кўзи билан унга қараб яшар.

Араб ҳикмати

Фазилатли аёлнинг безаги, зийнати – бу унинг номуси, иффати бўлганидек, тақдирдаги энг муҳим ва юксак қадрланадиган жиҳати ҳам хуш хулқи ва эрига садоқатидир.

Абдулфаттоҳ Шоҳин

Аёл, бил, лутғу ҳимматга сазовор,
Гўдақдек меҳру шафқатга сазовор.

Носир Хисрав

Хотиннинг эр устидаги ҳақи бештадир: аёл аврат бўлгани учун унинг сатрдан чиқишига йўл қўй-маслик, чунки бу гуноҳ ва эркаклик ғурурининг топталишидир; хотинига таҳорат, намоз, рўза ка-

би зарур илмларни ўргатиш; уни ҳалолдан овқат-лантириш, чунки гўшт ҳаромдан ўssa, олов билан эрийди; унга зулм қилмаслик, чунки аёл эр учун омонатдир; agar хотин ҳаддидан ошса, бундан ҳам ёмонроқ ҳолатга тушиб қолмаслиги учун унга насиҳат қилиш.

Абу Лайс Самарқандий

Эркакларнинг камолоти шуки, ким ота-онасига яхшилик қилса, силаи раҳм ришталарини боғласа, аҳли аёли ва фарзандлари билан ҳам хулқини яхши қилса, динини сақласа, молини ҳаромдан ислоҳ қилса, унинг ортиғидан инфоқ-эҳсон берса, тилини сақласа, ўз уйини лозим тутса, яъни ишидан вақтида келса, ўша эркакларнинг комилидир.

Фузайл ибн Иёз

Она ҳақларига диққатли бўл, уни бошингга кўтар. Зеро, оналар тўлғоқ мashaқатини чекишини бўйинларига олмаганларида чақалоқлар дунёга келиш учун йўл тополмас эдилар.

Жалолиддин Румий

Бошни фидо айла ато қошиға,
Жисмни садқа қил ано бошиға.

Алишер Навоий

Онангдан бош товлама, ошмасин дарди,
Шараф тожи эрур оёғин гарди.

Абдураҳмон Жомий

Таниқлиг-у шарафинг отангдандир, меҳрибонлик, мушфиқлик онангдандир.

Абулқосим Замахшарий

Ҳаммадан баланддир она мансаби.

Абдураҳмон Жомий

Равза боғин висолин истар эсанг, бўл онанинг оёғи туфроғи.

Алишер Навоий

...Йўқ бизга онадек меҳрибон,
Синага қалқон, бош узра соябон.
Бизга ҳам лозим ани шод айласак,
Бизга қилган хизматин ёд айласак.

Ҳамза

Аёл, қиз, она ҳақида халқ мақоллари
Аёл ердан чиққан эмас,
Эркак боласи.
Эркак кўқдан тушган эмас,
Аёл боласи.

Аёлнинг ҳусни пардозда эмас, ақлида.

Аёлнинг сариштаси –
Рўзғорнинг фариштаси.

Аёлнинг сунбули – йигитнинг дили.

Мол топмас йигит бўлмас,
Ўғил топмас аёл бўлмас.

Аёл тилини аёл билар.

Ўғри дўқи билан қўрқитар,
Ёмон аёл – йифиси билан.

Эрта турган йигитнинг бир ризқи ортиқ,
Эрта турган аёлнинг бир иши ортиқ.

Тақдирли аёл – тадбирли аёл.

Аёлнинг нозидан қўрқ,
Аҳмоқнинг – сўзидан.

Хотин-қизнинг ишини товуқ чўқиб битиролмас.

Эринган қиз эрдан қолар.

Ёмонга қиз тугул, туз ҳам берма.

Яхши отга қамчи керакмас,
Яхши қизга – совчи.

Ақлли қизни йиғлатиш ҳам қийин,
Кулдириш ҳам.

Ёрим бор деб ёрилма,
Хақиқий ёр бўлмаса.
Қизим бор деб керилма,
Эсли-ҳушли бўлмаса.

Семиз қўзининг гўшти яхши,
Оқил онанинг – қизи.

Теракка қараб, тол ўсар.
Онага қараб, қиз ўсар.

Чархни бузган – парраси,
Қизни бузган – онаси.

Эрка ўғил ёвга ярамас,
Эрка қиз – ишга.

Эшиги ёмоннинг уйига борма,
Онаси ёмоннинг қизини олма.

Қиз берсанг, отасига қараб бер,
Қиз олсанг, онасига қараб ол.

Қизни онаси тийсин,
Ўғилни – отаси.

Одобли ўғил – кўқдаги юлдуз,
Одобли қиз – ёқадаги қундуз.

Онаси мақтаган қизни олма,
Янгаси мақтаган қиздан қолма.

Яхши қиз эрта туриб, соч тарап,
Ёмон қиз эрта туриб, нон сўпар.

Қиз бола уйда яхши,
Эр бола элда яхши.

Гул ўсса – емнинг кўрки,
Қиз ўсса – элнинг кўрки.

Қизнинг бахти – эрнинг давлати.

Ҳар нарсанинг вақти бор,
Ҳар бир қизнинг бахти бор.

Эпли қиздан қолма,
Сепли қизни олма.

Қизига жони ачиған келинини авайлар.

Қизинг бүй етса, қизи яхшилар билан қүшни
бүл,
Үғлинг эр етса, үғли яхшилар билан қүшни бўл.

Яхши қиз – уй обрўси.

Қизли уй – бўстон.

Ота бўлмай, ота қадрини билмас,
Она бўлмай, она қадрини билмас.

Оталар сўзи – ақлнинг кўзи,
Оналар сўзи – баҳтнинг ўзи.

Бола – лой, она – кулол.

Она сути билан кирмаган
Тана сути билан кирмас.

Онангга бошингни хам қил,
Отангга гапингни кам қил.

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

1. Ислом Каримов, Биз келажагимизни ўз қўлимиз билан қурамиз. Т.: Ўзбекистон, 1999.
2. Ислом Каримов. Она юртимиз баҳту иқболи ва буюк келажаги йўлида хизмат қилиш энг олий саодатдир. Т.: Ўзбекистон, 2015.
3. Ислом Каримов. Юксак маънавият енгилмас куч. Т.: Маънавият, 2008.
4. Шайх Абдулазиз Мансур. “Куръони карим” таржимаси. Тошкент ислом университети, 2001.
5. Аҳмад Муҳаммад. Шарқ ҳақни топди... Т.: Шарқ, 2006.
6. Ўзбек халқ мақоллари. Тузувчилар: Т. Мирзаев, А. Мусоқулов, Б. Саримсоқов. Т.: Шарқ, 2005.

МУНДАРИЖА

<i>Кириш</i>	<i>3</i>
<i>Соғлом она миллат келажаги</i>	
<i>пойдеворидир.....</i>	<i>5</i>
<i>Исломда қиз болага эътибор.....</i>	<i>8</i>
<i>Она.....</i>	<i>12</i>
<i>Аёллар ҳақида айтилган</i>	
<i>ҳикматли сўзлар.....</i>	<i>24</i>
<i>Фойдаланилган адабиётлар.....</i>	<i>31</i>

Қайдалар учун

Диний-маңрифий нашр

Алимардон Хушвақтов

СОҒЛОМ АЁЛ – МИЛЛАТ ҒУРУРИ

Мұхаррір Мұхтарама УЛУГОВА

Бадиий мұхаррір Элнур НИЁЗ ўғли

Сахифаловчы Наргиза МИРЗАЛИЕВА

Musaxxixşa

Нашриёт лицензия рақами: AI № 146. 2009. 14. 08.

Босишига 2016 йил 17 майда рухсат этилди. Офсет қоғози.

Қоғоз бичими 84 x 108 $\frac{1}{32}$. Ҳарф гарнитураси PT Serif.

Офсет босма усули. Ҳисоб-нашриёт т.: 2,94.

Шартли б. т.: 1,17. Адади: 2500 нұсха.

—сон буюртма. Баҳоси келишилган нархда.

“Movarounnahr” нашриётида тайёрланди.

Нашриёт манзили: 100002, Тошкент шаҳар

Зарқайнар 18-берккүча 47а-үй.

Электрон почта: *m-nashr@yandex.ru*.

Тел: (0-371) 227-34-30

“Тошкент ислом университети” нашриёт-матбаа

бирлашмаси босмахонасида чоп этилди.

100011, Тошкент шаҳар Абдулла Қодирий кўчаси, 11-үй.

Тел: 244-00-91

Факс: 244-00-65

E-mail: *info@tiu.uz*